บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหาที่จะศึกษา

การติดต่อสื่อสารกันระหว่างบุคคลในสังคมไม่ได้จำกัดเพียงแค่ในสังคมของตนเองเท่านั้น หากแต่ยังต้องติดต่อสื่อสารกับบุคคลที่อยู่ต่างสังคมซึ่งมีภาษาและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไปที่เรียกว่าเป็นการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม (Cross cultural communication) เนื่องจากในปัจจุบันเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารมีความก้าวหน้ามากขึ้น . การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลที่มีภาษาและวัฒนธรรมต่างกันหรือที่เรียกว่าการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมนั้นจึงเป็นไปอย่างกว้างขวางและแพร่หลาย ดังนั้น การแปลจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมหรืออาจกล่าวได้ว่าการแปลเป็นเครื่องมือในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม (Cross cultural communicative devices) ที่ช่วยให้การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลที่มีภาษาและวัฒนธรรมต่างกันให้เป็นไปได้ด้วยดี โดยการแปลมีส่วนช่วยในการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความรู้ ข้อมูล ตลอดจนวิทยาการต่างๆ ของบุคคลในสังคมหนึ่งไปยังบุคคลอีกสังคมหนึ่ง อันส่งผลให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างบุคคลที่มีภาษาและวัฒนธรรมต่างกันมากยิ่งขึ้น

ไนดา (Nida, 1964) ได้กล่าวถึงการแปลไว้ว่าการแปลเป็นกระบวนการถ่ายทอดความหมายจากภาษาต้นฉบับ (source language) ไปสู่ภาษาเป้าหมาย (target language) ซึ่งความหมายที่ถ่ายทอดออกมาในภาษาเป้าหมายนั้นต้องมีความหมายเท่าเทียมและเป็นธรรมชาติเหมือนกับความหมายในภาษาต้นฉบับ หรืออย่างน้อยต้องเป็นความหมายที่เทียบเคียงกับความหมายในต้นฉบับให้ได้มากที่สุด นอกจากนี้ การแปลนั้นยังต้องคำนึงถึงเรื่องของรูปแบบ และความหมาย ซึ่งเป็นเรื่องยากที่นักแปลจะแปลเนื้อความใดๆ โดยที่ยังคงทั้งรูปแบบ และความหมายของภาษาต้นฉบับอย่างครบถ้วน

เนื่องจากความแตกต่างทางด้านตัวภาษาและวัฒนธรรมของบุคคลในแต่ละสังคม ทำให้ผู้แปลประสบปัญหาในการแปลอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแปลสำนวน ทั้งนี้เพราะสังคมที่มีภาษาและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันต่างมีการใช้สำนวนที่เป็นของตัวเอง ซึ่งผู้ที่ไม่ใช่เจ้าของภาษายากที่จะเข้าใจ สำนวนเป็นหน่วยภาษาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวทางความหมายของแต่ละภาษาและวัฒนธรรม และความหมายของสำนวนมิใช่ความหมายที่เป็นผลรวมของความหมายของคำแต่ละคำ สำนวนหนึ่งๆ จะมีความหมายที่เฉพาะเจาะจงซึ่งไม่ได้เป็นผลรวมของความหมาย

ของคำโดยตรง (ชัชวดี ศรลัมพ์, 2538) เช่น สำนวน "kick the bucket" ในปริบท "The old man finally kicked the bucket last year." ผู้พูดที่อยู่ในปริบทสังคม และวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษาอังกฤษจะเข้าใจความหมายของสำนวนนี้ คือ "die" ซึ่งสามารถสื่อความหมายเป็นภาษาไทยได้ว่า "ตาย" แต่หากแปลจากผลรวมของความหมายของแต่ละคำ คือ "เตะกระป๋อง" จะทำให้สื่อความหมายได้ไม่ตรงกับความหมายที่แท้จริงของสำนวนนี้ จะเห็นได้ว่าสำนวน "kick the bucket" มีความหมาย 2 ระดับ คือ ความหมายที่ต้องการสื่อซึ่งเป็นความหมายที่แท้จริงของสำนวนที่ผู้พูดต้องการสื่อเมื่อกล่าวสำนวนนั้น และความหมายอีกประเภทหนึ่ง คือ ความหมายประจำรูปภาษา ซึ่งเป็นคุณสมบัติประจำรูปภาษา เป็นความหมายหลักของรูปภาษาที่ปรากฏในสำนวน

คำนิยามของคำว่า "สำนวน" ที่ปรากฏอยู่ในพจนานุกรมซึ่งให้คำจำกัดความของคำว่า "สำนวน" ที่เกี่ยวข้องกับสำนวนที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

สำนวน หมายถึง ถ้อยคำ หรือข้อความที่มีความหมายไม่ตรงตามตัว หรือมีความหมายอื่นแฝงอยู่

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542, น. 1187)

Idiom (n.) a phrase or sentence whose meaning is not clear from the meaning of its individual words and which must be learnt as a whole unit.

(Oxford Advanced Learner's Dictionary, 1995, p. 58)

นอกจากคำนิยามของคำว่า "สำนวน" ตามพจนานุกรมแล้ว นักภาษาศาสตร์และนักวิชาการหลายท่านได้ให้คำนิยามของสำนวนไว้ดังต่อไปนี้

นักภาษาศาสตร์และนักวิชาการชาวต่างประเทศหลายท่าน ได้แก่ นิวมาร์ก (Newmark, 1981, p. 125) ไนดา (Nida, 1975, p. 230) ลาร์สัน (Larson, 1984, p. 20) พาล์มเมอร์ (Palmer, 1976, pp. 98-99) ครูซ (Cruse, 1986, p. 37) แจ็คสัน (Jackson, 1988, pp. 106-108) และวินเวิร์ด (Winward, 2004, p. 45) มีแนวคิดเกี่ยวกับสำนวนที่สอดคล้องกันว่า สำนวนประกอบด้วยคำที่มากกว่า 1 คำขึ้นไป ความหมายของสำนวนไม่สัมพันธ์กับความหมายของคำศัพท์แต่ละตัวที่มาประกอบกัน กล่าวคือความหมายของสำนวนนั้นไม่ใช่ผลรวมของความหมายของแต่ละคำที่นำมาประกอบกัน

นอกจากนี้ การที่จะตัดสินว่าคำหรือกลุ่มคำใดเป็นสำนวนหรือไม่นั้น ดียู ปาลีคุปต์ (2519, น. 1-2) กล่าวว่าอยู่ที่ความหมายของคำหรือกลุ่มคำนั้น กล่าวคือหากคำหรือกลุ่มคำนั้นสื่อความหมายพิเศษเฉพาะตัว โดยจะมีความหมายแตกต่างไปจากความหมายตามตัวอักษร (literal meaning) ของคำศัพท์แต่ละตัวในกลุ่มคำนั้นจึงถือว่าเป็นสำนวน เช่น คำว่า "bring up" ความหมายของคำศัพท์แต่ละคำในกลุ่มคำนี้มี 2 อย่าง คือ ความหมายของคำว่า "bring" และความหมายของคำว่า "up" ซึ่งต่างไปจากความหมายรวมของคำว่า "bring up" ที่แปลว่า "เลี้ยงดู" ฉะนั้นคำว่า "bring up" ในความหมาย "เลี้ยงดู" จึงถือเป็นสำนวน

กาญจนาคพันธุ์ (2513, น. 1) ชลธิรา กลัดอยู่และคณะ (2517, น. 51) ประเทือง คล้ายสุบรรณ์ (2527, น. 1) ประภาศรี สีหอำไพ (2538, น. 385) และทิพา เทพอัครพงศ์ (2540, น. 39) มีแนวคิดที่สอดคล้องกันโดยกล่าวว่าสำนวนเป็นถ้อยคำที่ไม่ได้มีความหมายตรงกับตัวอักษร เป็นถ้อยคำที่มีความหมายโดยนัย เป็นความหมายในเชิงเปรียบเทียบซึ่งมีชั้นเชิงของความหมายให้ขบคิด นอกจากนี้ สุพรรณี ปิ่นมณี (2546, น. 85) กล่าวเพิ่มเติมว่า สำนวนเป็นการใช้คำที่ให้ความหมายเฉพาะ อาจเป็น 1 คำ หรือมากกว่า 1 คำขึ้นไป เมื่อปรากฏอยู่ร่วมกันแล้วจะสร้างหน่วยความหมายขึ้นมาใหม่ที่แตกต่างไปจากความหมายตรงตัวของแต่ละคำเมื่อปรากฏอยู่เดี่ยวๆ เช่น chicken-hearted หมายถึง ใจเสาะ และสำนวนในแต่ละภาษาค่อนข้างจะเป็นการผสมคำที่ตายตัว (fixed combination) ไม่สามารถใช้สลับที่กันได้

นอกจากนี้ ชัชวดี ศรลัมพ์ (2538, น. 25) ได้ให้คำนิยามของสำนวนที่ใช้เป็นขอบเขตในการเก็บข้อมูลในการทำวิจัยเรื่องการแปลสำนวนในนวนิยายภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทยไว้ว่า สำนวน หมายถึง ข้อความที่แสดงการเปรียบเทียบของสองสิ่งที่มีคุณสมบัติ หรือลักษณะที่ร่วมกันในบางแง่และต่างกันในบางแง่ ในขณะเดียวกันสำนวนแต่ละสำนวนจะเป็นการนำเสนอความคิดใดความคิดหนึ่งโดยผ่านคำ หรือข้อความซึ่งอ้างถึงอีกสิ่งหนึ่ง สิ่งนั้นเท่ากับมีบทบาทเป็นสื่อให้เราเข้าถึงความคิดที่กล่าวถึงในตอนแรก

เฉลิมศรี จันทสิงห์ (2529, น. 68-69) ได้กล่าวเสริมว่า สำนวน (idioms) เป็นสิ่งที่ใช้พูดกันเป็นความเปรียบ เป็นการใช้คำโดยมุ่งให้มีความหมายผิดไปจากความหมายโดยปกติของคำนั้น อาจใช้เป็นการเปรียบเทียบ เปรียบเปรยในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง บางครั้งใช้เพื่อหลีกเลี่ยงการพูดถึงเรื่องไม่สุภาพหรือสิ่งที่ไม่น่าพูดถึงโดยใช้คำพูดแบบอ้อมๆ แทน นอกจากนี้ยังกล่าวถึงสำนวนที่เป็นคำเปรียบเทียบซึ่งใช้และเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในสังคมภาษาใดภาษาหนึ่ง ได้แก่ คำพังเพย (sayings) และหากคำพังเพยนั้นมีใจความเป็นการให้คติเตือนใจในการดำเนินชีวิตก็จะกลายเป็นคำสุภาษิต (proverbs) ไป

เมื่อพิจารณาในเรื่องรูปแบบของสำนวนภาษาอังกฤษนั้น ดียู ปาลีคุปต์ (2519, น. 1-2) และวินเวิร์ด (Winward, 2004, p. 45) ได้กล่าวถึงรูปแบบของสำนวนภาษาอังกฤษว่าสำนวนภาษาอังกฤษนั้นปรากฏในรูปแบบของกลุ่มคำหลายชนิด ได้แก่ กลุ่มคำกริยา (phrasal verb) เช่น bring up กลุ่มคำบุพบท (prepositional phrase) เช่น down and out คำประสม (compound word) เช่น darkhorse และประโยค (sentence) เช่น You can't teach an old dog new tricks.

นอกจากนี้ แจ็คสัน (Jackson, 1988, pp. 106-108) กล่าวว่าถ้อยคำที่ประกอบขึ้นเป็นสำนวนนั้นมีข้อจำกัดหรือกฎเกณฑ์ตายตัวซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันไปในแต่ละสำนวน ยกตัวอย่างเช่น

"a storm in a teacup" ไม่สามารถทำคำนามให้เป็นพหูพจน์ได้ * storms in a teacup หรือ *a storm in teacups และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงลำดับของคำได้ *a teacup had a storm in it.

"kick the bucket" สามารถผันคำกริยาตามปริบทที่เหมาะสมได้เป็น kicked, has/had kicked the bucket แต่ไม่สามารถทำคำนามให้เป็นพหูพจน์ได้ *kick the buckets และไม่สามารถใช้ในรูปของกริยาถูกกระทำได้ *the bucket was kicked.

"let the cat out of the bag" สามารถใช้ในรูปของกริยาถูกกระทำได้เป็น the cat has been let out of the bag. แต่ไม่สามารถทำคำนามให้เป็นพหูพจน์ได้ *let the cats out of the bags

จากคำนิยามของคำว่า "สำนวน" ตามที่นักวิชาการและนักภาษาศาสตร์ได้กล่าวไว้ข้างต้นสามารถสรุปได้ดังนี้ สำนวน คือ ถ้อยคำที่มีความหมายไม่ตรงตามรูปภาษา สื่อความหมายพิเศษเฉพาะตัว หรือมีความหมายอื่นแฝงอยู่ เป็นความหมายในเชิงเปรียบเทียบของสองสิ่งที่มีคุณสมบัติ หรือลักษณะที่ร่วมกันหรือต่างกันในบางแง่ สำนวนจะเป็นการนำเสนอความคิดใดความคิดหนึ่งโดยผ่านถ้อยคำซึ่งอ้างถึงอีกสิ่งหนึ่ง สิ่งนั้นเท่ากับมีบทบาทเป็นสื่อให้เราเข้าถึงความคิดที่กล่าวถึงในตอนแรก สำหรับสำนวนภาษาอังกฤษนั้นปรากฏในรูปแบบของกลุ่มคำหลายชนิด ได้แก่ กลุ่มคำกริยา (phrasal verb) กลุ่มคำบุพบท (prepositional phrase) คำประสม (compound word) และประโยค (sentence) ซึ่งในแต่ละสำนวนมีข้อจำกัดหรือกฎเกณฑ์ที่ตายตัวเป็นลักษณะเฉพาะของตัวเอง

จากที่กล่าวไว้ในตอนต้นว่าปัญหาประการหนึ่งที่ผู้แปลประสบในการแปล ได้แก่ การแปลสำนวน ดังที่ส.ศิวรักษ์ (2532 อ้างถึงใน สุพรรณี ปิ่นมณี, 2546, น. 144) กล่าวว่า ปัญหาการแปลที่ยุ่งยาก และลำบากมากนั้นอยู่ที่สำนวน (idioms) โดยเฉพาะการแปลที่สังคมของผู้อ่าน หรือ

ผู้เขียนต้นฉบับกับสังคมของผู้อ่าน หรือผู้เขียนฉบับแปลมีความแตกต่างกันทั้งทางด้านความคิด มุมมอง ภาษา และวัฒนธรรม ซึ่งมีการใช้สำนวนที่มีความคล้ายคลึงหรือแตกต่างกัน

นอกจากนี้ วินิตา ดิถียนต์ (2533, น. 18-23) ได้กล่าวถึงปัญหาที่ผู้แปลประสบในการเรียนรู้และทำความเข้าใจสำนวนไว้ว่า "ผู้ที่อยู่ในแวดวงการแปลย่อมจะพบความจริงข้อหนึ่งว่า การเรียนรู้สำนวนเป็นสิ่งที่ทำได้ยากกว่าการเรียนรู้ความหมายของศัพท์ เพราะศัพท์ต่างๆมักจะมีคำอธิบายหรือคำแปลตรงตัวอยู่แล้วและค้นหาได้ในพจนานุกรม แต่สำนวนนั้นแม้จะเกิดจากศัพท์ แต่มีความเป็นมาที่แตกต่างกัน เนื่องจากสำนวนมิได้เกิดจากรากของภาษาแต่เกิดจากวัฒนธรรม ค่านิยม ชีวิตความเป็นอยู่ หรือแม้แต่ศาสตร์สาขาต่างๆ ได้ นอกจากนี้ ยังมีสำนวนใหม่และสำนวนเก่าซึ่งผลัดเปลี่ยนกันเกิดและหมดไปตามยุคสมัยต่างๆ จนบางครั้งอาจรู้สึกว่าการเรียนรู้สำนวนเหล่านั้นเป็นสิ่งที่เรียนกันได้ไม่สิ้นสุด โดยเฉพาะผู้ที่ไม่ได้เป็นเจ้าของภาษานั้นๆ ตราบใดที่ภาษานั้นยังไม่ใช่ภาษาที่ตายแล้วอย่างภาษาบาลีและสันสกฤตเราก็ไม่มีทางสกัดกั้นสำนวนใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นทุกเมื่อเชื่อวัน หรือเมินเฉยต่อสำนวนเก่าๆ ที่หมดไปแล้วจากชีวิตประจำวันซึ่งยังคงเหลืออยู่มากมายในตำรา นวนิยาย เรื่องสั้น และบทกวีนิพนธ์ต่างๆ ดังนั้น เรายังจำเป็นต้องเรียนรู้ ทำความเข้าใจ และจดจำสำนวนและคำเปรียบเทียบให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้"

การเรียนรู้วัฒนธรรม ศาสนา และความเป็นอยู่ของผู้คนทำให้เราสามารถเข้าใจคำศัพท์หรือสำนวนของเจ้าของภาษาได้ดีขึ้น หรือในทางตรงกันข้ามสำนวนเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม ศาสนา และความเป็นอยู่ของเจ้าของภาษา วินิตา ดิถียนต์ (2533, น. 18-23)ได้ยกตัวอย่างว่าผิวขาวงามของคนไทยนั้นกวีไทยนิยมเปรียบเทียบกับดวงจันทร์ เช่น "นวลละอองผ่องพักตร์โสภา ดังจันทราทรงกลดหมดราคิน" เพราะคนเอเชียผิวเหลือง แต่ผิวงามของชาวตะวันตกคือผิวขาวอมชมพู เพราะอยู่ในเขตอากาศหนาวจึงมีสำนวนเปรียบเทียบว่า "peach and cream" คือผิวเหมือนลูกพีชกับครีม เพราะลูกพีชหรือลูกท้อเป็นสีแดงออกชมพู ราดครีมขาวแล้วสวยเป็นสีชมพูเปรียบได้กับผิวสวยที่มีสีชมพู

สภาพภูมิอากาศเป็นสิ่งหนึ่งที่สามารถสะท้อนให้เห็นได้จากการใช้สำนวนของเจ้าของภาษา ยกตัวอย่างเช่น ประเทศไทยเป็นเมืองร้อน ผู้คนจึงรู้สึกว่าความเย็นทำให้สบายตัว ดังนั้นอะไรที่ร้อนจึงมักจะเป็นการเปรียบเทียบในทางลบ เช่น ร้อนรุ่มกลุ้มใจ ร้อนอกร้อนใจ เดือดร้อน เป็นต้น ส่วนความเย็นนำมาใช้เปรียบเทียบในทางบวก เช่น ร่มเย็นเป็นสุข เย็นใจ ซึ่งตรงกันข้ามกับชาวตะวันตกที่อยู่ในประเทศที่มีอากาศหนาว ความเย็นจึงกลายเป็นความทารุณร่างกาย ส่วนความร้อนนั้นนับว่าเป็นความอุ่นทำให้สบายตัว ดังนั้น จึงใช้อุ่นหรือ warm ในความหมายที่ดี เช่น warm welcome หรือต้อนรับอย่างอบอุ่น หมายถึงต้อนรับอย่างมีไมตรีจิต ถ้าหากว่าเป็นความเย็นหรือความหนาวแล้วจะใช้ในความหมายไม่ดีเป็นส่วนใหญ่ เช่น He is a cold-blooded man. เขา

เป็นคนเลือดเย็น หมายถึงเหี้ยมเกรียม ไม่มีความเมตตากรุณา หรืออีกตัวอย่างหนึ่งคือ He is a cold man. เขาเป็นคนใจดำ เป็นต้น

จากความสำคัญของสำนวนข้างต้นสามารถสรุปได้สอดคล้องกับแนวคิดของสิทธา พินิจภูวดล (2533, น. 32-33) ว่าสำนวนของแต่ละชาติเป็นกระจกเงาสะท้อนให้เห็นอดีตและวัฒนธรรมของเจ้าของภาษาในแง่มุมต่างๆ ดังนี้

1. อุดมคติ

ในสำนวนบางสำนวนจะแฝงความนิยมว่าสิ่งใดดีเลิศและสิ่งใดเป็นที่น่ารังเกียจของคนในชาติ ซึ่งบางครั้งจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และบางครั้งก็เป็นที่ยึดถือนิยมปฏิบัติตามต่อๆ กันมาจนสำนวนนั้นกลายเป็นสุภาษิตหรือคติพจน์ เช่น "ทำดีอย่ารู้ร้าง สร้างกุศลอย่ารู้โรย" "Strike while the iron is hot." (ตีเหล็กเมื่อกำลังร้อนจัด) ตรงกับสำนวนไทยว่า น้ำขึ้นให้รีบตัก เป็นต้น

2. ความเชื่อ

สำนวนสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ ความศรัทธาที่คนในชาติเชื่อถือต่อๆ กันมา เช่น "คนดีผีคุ้ม" "to swear on a stack of bibles" (สาบานต่อหน้าพระคัมภีร์ไบเบิล) ซึ่งสำนวนไทยใช้สาบานเจ็ดวัดเจ็ดวา เป็นต้น

3. วิธีใช้เหตุผล

จากสำนวนของแต่ละชาติทำให้เห็นว่าคนเรามองสิ่งเดียวกันในแง่มุมที่ต่างกัน เช่น "as white as snow" (ขาวเหมือนหิมะ) แต่สำนวนไทยใช้ว่า ขาวเหมือนสำลี "as stupid as donkey" (โง่เหมือนลา) แต่สำนวนไทยใช้ว่า โง่เหมือนควาย เป็นต้น

4. ขนบธรรมเนียมประเพณี

สำนวนจำนวนมากได้แฝงประเพณีในชีวิตประจำวันไว้หลายแง่มุม บางอย่างก็ยังคงใช้อยู่ในชีวิตปัจจุบัน แต่บางอย่างถูกลืมไปแล้ว ประเพณีในชีวิตประจำวันที่แฝงอยู่ในสำนวนนั้นมีทั้งเรื่องอาหารการกิน การแต่งกาย ความประพฤติ การดำเนินชีวิต การแต่งงาน เช่น "อยู่บ้านท่านอย่านิ่งดูดาย ปั้นวัวปั้นควายให้ลูกท่านเล่น" "It's too late to shut the stable door after the horse has been stolen." (สายไปแล้วที่จะปิดคอกม้าเมื่อม้าได้ถูกขโมยไปแล้ว) แต่สำนวนไทยใช้ว่า วัวหายล้อมคอก

สำนวนมักจะพบในการสื่อสารจริงในชีวิตประจำวัน ดังที่ศิริลักษณ์ ทวีกิจรุ่งทวี (2547) ได้ศึกษาการแปลสำนวนจากนวนิยายไทยของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งกล่าวไว้ว่านวนิยายถือว่าเป็นวรรณกรรมประเภทบันเทิงคดีร้อยแก้วชนิดหนึ่งที่แสดงออกมาในรูปแบบที่คล้ายกับการจำลองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงมากที่สุด ทั้งในเรื่องของฉากหรือ

สถานที่ที่ดำเนินเหตุการณ์ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน รวมไปถึงการใช้ภาษา และคำพูดของตัวละครที่มีความใกล้เคียงกับการใช้ภาษาในชีวิตประจำวันของบุคคลในสังคมที่สามารถพบการใช้ความหมายเปรียบ หรือสำนวนที่แสดงการเปรียบอย่างเป็นปกติ

นอกจากสำนวนในภาษาไทยแล้ว ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าในภาษาอังกฤษมีการใช้สำนวนในการสื่อสารในชีวิตประจำวันเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของแจ็คเคินดอฟ (Jackendoff, 1995 อ้างถึงใน Winward, 2004, pp. 45-46) และดาเนซี (Danesi, 1994 อ้างถึงใน Winward, 2004, pp. 45-46) ที่ได้ศึกษาการใช้สำนวนภาษาอังกฤษของผู้ใช้ภาษาอังกฤษที่เป็นเจ้าของภาษาซึ่งได้ผลสรุปที่สอดคล้องกันว่าสำนวนภาษาอังกฤษมีการใช้กันอย่างแพร่หลาย และมีความสำคัญเกือบเท่ากับคำศัพท์ภาษาอังกฤษที่ใช้กันทั่วไป กล่าวคือในภาษาอังกฤษมีสำนวนทั้งหมดประมาณ 25,000 สำนวนและผู้ใช้ภาษาอังกฤษที่เป็นเจ้าของภาษาได้มีการใช้สำนวนเหล่านั้นประมาณ 3,000 สำนวนในแต่ละสัปดาห์ และพบว่ายังเกิดความผิดพลาดในการใช้สำนวนของผู้ใช้ภาษาอังกฤษที่เป็นเจ้าของภาษาเองบ่อยครั้ง จากผลการวิจัยที่ได้กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่ามีการใช้สำนวนภาษาอังกฤษเป็นจำนวนมากในการสื่อสารจริงในชีวิตประจำวันเช่นเดียวกับการใช้สำนวนไทย

สาเหตุที่ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการแปลสำนวนในบทภาพยนตร์ภาษาอังกฤษเนื่องจากภาพยนตร์เป็นวรรณกรรมประเภทบันเทิงคดีร้อยแก้วชนิดหนึ่งเช่นเดียวกับนวนิยาย (สิทธา พินิจภูวดล 2542, น. 82) ซึ่งเป็นการแสดงการใช้ภาษาในรูปแบบที่คล้ายกับการจำลองเหตุการณ์การใช้ภาษา และคำพูดของตัวแสดงที่มีความเป็นธรรมชาติ และมีความใกล้เคียงกับการใช้ภาษาในชีวิตประจำวันของบุคคลในสังคมเป็นอย่างมาก จึงสามารถพบการใช้สำนวนในบทภาพยนตร์ได้เช่นเดียวกัน

นอกจากเหตุผลที่ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการแปลสำนวนในบทภาพยนตร์ภาษาอังกฤษดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยยังมีความคิดเห็นเช่นเดียวกับฉัตรชัย จันทร์ศรี (2544, น. 1) ที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของภาพยนตร์ไว้ว่าในยุคสมัยของการสื่อสารไร้พรมแดนเช่นในปัจจุบันภาพยนตร์เป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อมนุษย์และสังคม เพราะนอกจากภาพยนตร์จะเป็นธุรกิจที่สร้างรายได้ให้กับคนเป็นจำนวนมากและเป็นอุตสาหกรรมที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศแล้วภาพยนตร์ยังเป็นเครื่องมือสื่อสารที่มีบทบาทในการให้ความรู้ ข่าวสาร ความบันเทิง ตลอดจนโน้มนำความคิดของประชาชน อีกทั้งยังนำเสนอเรื่องราวและเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม จึงสามารถกล่าวได้ว่าภาพยนตร์เปรียบเสมือน "หน้าต่าง" ที่ช่วยให้ผู้ชมได้พบเห็นสิ่งใหม่ๆ ของในอีกมุมหนึ่งของโลก ภาพยนตร์เป็นสื่อกลางที่ให้ผู้ชมได้รู้จักกับสถานที่ต่างๆ ในโลก วิวัฒนาการ และเทคโนโลยีใหม่ๆ อีกทั้งผู้ชมยังได้เรียนรู้

ภาษาต่างประเทศที่ใช้ในชีวิตประจำวันไม่ว่าจะเป็นคำศัพท์ สำนวน และคำสแลงต่างๆ ซึ่งอาจไม่มีในบทเรียน ดังนั้นความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของผู้คนในแต่ละสังคม เชื้อชาติ และยุคสมัยจึงปรากฏรวมอยู่ในภาพยนตร์ ซึ่งถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของภาพเคลื่อนไหวที่ปรากฏอยู่บนจอและรูปแบบของการใช้ภาษาของตัวละครในบทภาพยนตร์

เมื่อเปรียบเทียบนวนิยายกับภาพยนตร์พบว่ามีความแตกต่างกัน กล่าวคือ นวนิยายสื่อโดยใช้ตัวหนังสือในการบรรยายพฤติการณ์ ฉาก และบุคลิกลักษณะของตัวละครซึ่งแตกต่างจากภาพยนตร์ที่สื่อโดยใช้ภาพและเสียง ดังนั้น บทสนทนาของตัวละครในนวนิยายสามารถเป็นบทพูดยาวๆ หรือเป็นบทที่บอกเล่าเหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างเต็มที่ แต่บทสนทนาในบทภาพยนตร์นั้นต้องเป็นคำพูดที่ฟังดูไม่ขัดหู เพราะคำพูดเหล่านี้จะผ่านออกจากปากของตัวแสดงซึ่งผู้ชมรู้สึกว่าเป็นคนที่มีตัวตน คือผู้ชมสามารถเห็นภาพและได้ยินเสียง และในขณะเดียวกันต้องพยายามคงเนื้อหาและอารมณ์ที่ต้องการสื่อให้ได้มากที่สุด ดังนั้น ภาษาที่ใช้ในบทภาพยนตร์จึงมีความใกล้เคียงกับภาษาที่ใช้จริงในชีวิตประจำวัน และมีความเป็นธรรมชาติมากกว่าในนวนิยาย

ในปัจจุบันนี้ภาพยนตร์เป็นสื่อมวลชนที่เข้ามาในประเทศไทยเป็นอันดับสองรองจากสิ่งพิมพ์ (อุดมศานต์ 2538, น. 12 อ้างถึงในชุติภรณ์ จิรนันท์สุโรจน์ 2545, น. 2) โดยเฉพาะภาพยนตร์อเมริกันซึ่งมีการนำเข้ามาฉายในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ดังนั้น การแปลบทภาพยนตร์จึงมีความสำคัญในการแสดงให้เห็นถึงการใช้ภาษาซึ่งเป็นสื่อเชื่อมโยงวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ทำให้ผู้ชมภาพยนตร์สามารถเข้าใจเนื้อหา และรายละเอียดต่างๆ ที่ต้องการสื่อได้ตรงกัน

เชวง จันทรเขตต์ (2528, น. 203) สัญฉวี สายบัว (2542, น. 95-96) และหอมหวล ชื่นจิตร (2527, น. 162-163) ได้กล่าวถึงการแปลบทภาพยนตร์ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า การแปลบทภาพยนตร์มี 2 ส่วน ได้แก่ การแปลบทบรรยาย และการแปลบทสนทนา และได้แบ่งประเภทของการแปลบทภาพยนตร์ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การแปลบทบรรยายใต้ภาพ คือ การแปลที่บทแปลปรากฏเป็นตัวอักษรใต้ภาพบนจอเพื่อให้ผู้ชมได้อ่าน บทแปลทั้งที่เป็นบทบรรยายและบทสนทนานั้นจะต้องมีความยาวพอเหมาะกับเนื้อที่ที่จะบันทึกหรือพิมพ์ลงในกรอบที่ว่างใต้ภาพ และต้องเป็นบทแปลที่ให้ความหมายตรงหรือใกล้เคียงกับต้นฉบับมากที่สุด

2. การแปลบทพากย์ คือ การแปลที่บทแปลนั้นใช้เป็นเสียงพูดโดยผู้พูดในภาษาฉบับแปลพากย์แทนเสียงพูดที่เป็นต้นฉบับเดิม หรือเป็นการอ่านบทแปลให้ผู้ชมฟัง บทแปลต้องมีความยาวพอเหมาะกับการปรากฏภาพ ถ้าเป็นบทบรรยายต้องแปลให้มีความหมายใกล้เคียงกับต้นฉบับ

มากที่สุด และถ้าเป็นบทสนทนานอกจากจะต้องแปลให้มีความหมายใกล้เคียงกับต้นฉบับแล้วยังต้องพยายามแปลให้มีจำนวนพยางค์ตรงกับการเคลื่อนไหวริมฝีปากของตัวแสดง

ด้วยเหตุผลทั้งหมดดังที่กล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าในการแปลสำนวนผู้แปลไม่ได้ใช้เพียงทักษะและความรู้ในภาษาต้นฉบับและภาษาเป้าหมายเท่านั้น แต่ผู้แปลจำเป็นต้องมีความรู้ทางด้านภาษาศาสตร์ การสื่อสาร วัฒนธรรมตลอดจนประสบการณ์และความรู้เฉพาะทางอื่นๆ ของทั้งภาษาต้นฉบับและภาษาเป้าหมายควบคู่กันไปด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการแปลบทภาพยนตร์ ซึ่งเป็นการแปลที่จะต้องถ่ายทอดความหมายเป็นภาษาเป้าหมายให้ได้ใกล้เคียงจนกระทั่งสามารถทำให้ผู้อ่านมีผลตอบสนองได้เทียบเคียงกับที่บทภาพยนตร์ในภาษาต้นฉบับทำกับผู้ชมภาพยนตร์ (สัญฉวี สายบัว, 2542)

ดังนั้น การแปลสำนวนระหว่างวัฒนธรรมจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทยในบทภาพยนตร์จึงมีความน่าสนใจว่าสำนวนที่เป็นสำนวนตามความคิด มุมมอง และวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษาอังกฤษ เมื่อนำมาแปลเป็นภาษาไทย ซึ่งเป็นสังคมที่มีความคิด มุมมอง และวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากผู้ใช้ภาษาอังกฤษนั้นจะได้รับการแปลไปในลักษณะใด ใช้กลวิธีใด และมีความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างสำนวนภาษาอังกฤษกับบทแปลภาษาไทยที่เหมือนหรือต่างกันอย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากลวิธีการแปลสำนวนจากบทภาพยนตร์ภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย
2. เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความหมายของสำนวนภาษาอังกฤษและบทแปลภาษาไทย

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

1. ในการแปลสำนวนภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย ผู้แปลจะใช้กลวิธีการแปลหลายกลวิธีเพื่อแปลสำนวนจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย
2. ในการแปลสำนวนภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย ผู้แปลจะรักษาความหมายที่ต้องการสื่อให้คงเดิมตามภาษาต้นฉบับ

1.4 แนวคิดทางทฤษฎีที่ใช้เป็นพื้นฐานในการวิจัย

ในการศึกษาการแปลสำนวนจากบทภาพยนตร์ภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย ผู้วิจัยได้ยึดตามแนวคิด ดังนี้

1. การวิเคราะห์โครงสร้างพื้นฐานของความหมายเปรียบเทียบ ยึดตามแนวคิดของอุลแมนน์ (Ullmann, 1962)

2. การวิเคราะห์กลวิธีการแปลสำนวน ยึดตามแนวคิดเรื่องกลวิธีการแปลของนิวมาร์ก (Newmark, 1981)

3. การวิเคราะห์อรรถลักษณ์ของสำนวนภาษาอังกฤษและบทแปลภาษาไทย ยึดตามแนวคิดเรื่องการวิเคราะห์อรรถลักษณ์ (Componential analysis) ของไนดา (Nida, 1975)

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาเฉพาะสำนวนที่ปรากฏในบทภาพยนตร์ภาษาอังกฤษที่ได้รับรางวัล Academy Awards สาขาบทภาพยนตร์ดั้งเดิมยอดเยี่ยม ค.ศ. 1994-2004 และได้รับการแปลเป็นภาษาไทย จำนวน 9 เรื่อง ได้แก่

1. Pulp Fiction ของ Quentin Tarantino และ Roger Avary ค.ศ. 1994
2. The Usual Suspects ของ Christopher McQuarrie ค.ศ. 1995
3. Fargo ของ Ethan Coen และ Joel Coen ค.ศ. 1996
4. Good Will Hunting ของ Ben Affleck และ Matt Damon ค.ศ. 1997
5. American Beauty ของ Alan Ball ค.ศ. 1999
6. Almost Famous ของ Cameron Crowe ค.ศ. 2000
7. Gosford Park ของ Julian Fellowes ค.ศ. 2001
8. Lost in Translation ของ Sofia Coppola ค.ศ. 2003
9. Eternal Sunshine of the Spotless Mind ของ Charlie Kaufman ค.ศ. 2004

2. บทภาพยนตร์ภาษาอังกฤษทั้ง 9 เรื่องที่ใช้เป็นข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้เป็นบทที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นบทภาพยนตร์โดยตรง ไม่ได้เป็นบทที่ดัดแปลงมาจากวรรณกรรมประเภทอื่นๆ

3. ศึกษาสำนวนจากบทภาพยนตร์ภาษาอังกฤษที่เป็นบทภาพยนตร์ร่วมสมัยเท่านั้น ดังนั้น ผู้วิจัยไม่ศึกษาบทภาพยนตร์ที่ได้รับรางวัลดังกล่าวในปี 1998 เรื่อง Shakespeare in Love

ของ Marc Norman และ Tom Stoppard เนื่องจากภาพยนตร์เรื่องดังกล่าวเป็นภาพยนตร์ที่มีเนื้อเรื่องเกิดขึ้นในอดีต และเป็นบทภาพยนตร์ที่มีการใช้ภาษาในอดีต

4. ศึกษาสำนวนจากบทภาพยนตร์ภาษาอังกฤษเท่านั้น ดังนั้น ผู้วิจัยไม่ศึกษาบทภาพยนตร์ที่ได้รับรางวัลดังกล่าวในปี 2002 เรื่อง Talk to Her (Hable con ella) ของ Pedro Almodovar เนื่องจากบทภาพยนตร์เรื่องดังกล่าวเป็นบทภาพยนตร์ภาษาฝรั่งเศส

5. ศึกษาเฉพาะสำนวนจากบทภาพยนตร์ภาษาอังกฤษตามขอบเขตดังกล่าวและบทแปลภาษาไทยที่เป็นบทบรรยายใต้ภาพ

6. ศึกษาการแปลสำนวนจากบทภาพยนตร์ภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย โดยพิจารณาเฉพาะตัวสำนวนภาษาอังกฤษและบทแปลภาษาไทยเท่านั้น ไม่พิจารณาปัจจัยอื่นๆ ที่อาจมีอิทธิพลต่อการแปล เช่น เนื้อเรื่อง สถานการณ์ และปริบท เป็นต้น

7. ไม่ศึกษาการประเมินความถูกต้องในการแปลสำนวนจากบทภาพยนตร์ภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย

8. ศึกษาการแปลสำนวนจากบทภาพยนตร์ภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทยซึ่งแปลโดยผู้แปลหลายคน

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบกลวิธีการแปลสำนวนจากบทภาพยนตร์ภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย

2. ทำให้ทราบความสัมพันธ์ทางความหมายที่เหมือนหรือต่างกันระหว่างของสำนวนภาษาอังกฤษและบทแปลภาษาไทย

3. เป็นแนวทางในการเลือกใช้สำนวนให้เหมาะสมกับเนื้อหาของเรื่องและปริบททางสังคม วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

4. เป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการแปลสำนวนต่อไป

1.7 คำอธิบายศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

1.สำนวน หมายถึง ถ้อยคำที่มีความหมายไม่ตรงตามรูปภาษา สื่อความหมายพิเศษเฉพาะตัว มีความหมายอื่นแฝงอยู่ เป็นความหมายในเชิงเปรียบเทียบของของสองสิ่งที่มีคุณสมบัติหรือลักษณะที่ร่วมกันหรือต่างกันในบางแง่ สำนวนจะเป็นการนำเสนอความคิดใดความคิดหนึ่งโดยผ่านถ้อยคำซึ่งอ้างถึงอีกสิ่งหนึ่ง สิ่งนั้นเท่ากับมีบทบาทเป็นสื่อให้เราเข้าถึงความคิดที่กล่าวถึง

ในตอนแรก รวมถึงสำนวนที่ประกอบด้วยคำกริยาตามด้วยคำบุพบท เนื่องจากมีคุณสมบัติตรงกับคำนิยามของสำนวนดังกล่าว ดังนั้น สำนวนภาษาอังกฤษที่ใช้เป็นข้อมูลในงานวิจัยครั้งนี้มี 2 ลักษณะ ได้แก่ สำนวนที่เป็นคำกริยาตามด้วยคำบุพบท เช่น kick out, put off, give up เป็นต้น และสำนวนอื่น ๆในโครงสร้างต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นคำ วลี หรือประโยค เช่น breadwinner, make a difference, you can't make bricks without straw เป็นต้น

2. ความหมายประจำรูปภาษา หมายถึง ความหมายที่เป็นคุณสมบัติประจำรูปภาษา เป็นความหมายหลักของรูปภาษาที่ปรากฏในสำนวน

3. ความหมายของสำนวน หมายถึง ความหมายที่ไม่ได้ตีความจากรูปภาษาที่ปรากฏ เป็นความหมายที่แท้จริงของสำนวนที่ผู้พูดต้องการสื่อสารเมื่อกล่าวสำนวนนั้น

4. อรรถลักษณ์ หมายถึง ความหมายย่อยต่าง ๆ ซึ่งประกอบกันเข้าเป็นความหมายของคำ